

The Explanation Of The Global Impacts Of Regionalism Approach On The Structure Of Residential Quarters In Tehran Based On Social Changes And Cultural Values (Case Study: The Pahlavi Era)

Elham Shabani¹, Jamaluddin Soheili^{*†*}, Kamal Rahbari Manesh[‡]

(Received Date: 2025/01/04 - Accepted Date: 2025/02/19)

Abstract

Regionalism is an approach that resists the homogenization of building designs and disregard for local cultures, emphasizing the strengthening of regional values and respect for environmental features. During the Pahlavi II era, significant social, political, and economic changes occurred in Iran, which had profound cultural and spatial impacts on the urban structure of Tehran. These changes, including centralization, migration, and development policies, led to rapid population growth in Tehran, followed by a housing shortage and rising land prices. In this context, new residential quarters based on the regionalism approach emerged around Tehran, which had not been seen before in Tehran's history. This study aims to examine the impacts of the regionalism approach on the structure of these quarters, particularly in the case of the Shahrara, Tehran Villa, and Mehran residential areas. The research is conducted qualitatively using descriptive-analytical, field, and documentary methods. Data were collected through historical texts, analysis of forms, symbols, and spatial-temporal patterns in maps, as well as an examination of social and cultural relationships during the Pahlavi II era. The results of the research show that during the Pahlavi II era, the regionalism approach, as a global approach to building design, had a significant impact on the formation of both the physical and social structures of Tehran's residential quarters. Specifically, this period, with an emphasis on modernity and urban development, laid the foundation for major changes in the physical and social structure of Tehran's residential quarters.

Keywords: Regionalism, Pahlavi Era, Social Changes, Cultural Impacts, Residential Quarters Of Tehran.

---

* This Article Is Extracted from The Doctoral Thesis of 'Elham Shabani', Titled '*Explaining The Characteristics Of Regionalism In The Architecture Of Residential Complexes In Iran In The Second Pahlavi Era (Case Study Of Tehran)*', Under The Supervision Of 'Dr. Jamaluddin Soheili', & Advisory Of 'Dr. Kamal Rahbari Manesh'.

1. Ph.D.Student In Architecture, Department of Architecture, Qazvin Branch, Islamic Azad University, Qazvin, Iran.
elham.shabani27100@gmail.com

*2. Associate Professor Of Department Architecture, Qazvin Branch, Islamic Azad University, Qazvin, Iran.
(Corresponding Author): soheili@qiau.ac.ir

3. Assistant Professor Of Department Architecture, Qazvin Branch, Islamic Azad University, Qazvin, Iran.
pr.rhbari@yahoo.com

تبیین تأثیرات جهانی رویکرد منطقه‌گرایی در ساختار کوی‌های مسکونی تهران مبتنی بر تحولات اجتماعی و ارزش‌های فرهنگی (مورد پژوهی: دوران پهلوی دوم)

الهام شعبانی^۱، جمال‌الدین سهیلی^{۲*}، کمال رهبری‌منش^۳

(تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۰/۱۵ - تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۲/۰۱)

چکیده

منطقه‌گرایی رویکردی است که در برابر یکسان‌سازی طراحی ابنیه‌ها و بی‌توجهی به فرهنگ‌های محلی مقاومت کرده و بر تقویت ارزش‌های منطقه‌ای و احترام به ویژگی‌های زیست‌محیطی تأکید دارد. در دوران پهلوی دوم، تحولات اجتماعی، سیاسی و اقتصادی گسترده‌ای در ایران رخ داد که تأثیرات فرهنگی و کالبدی عمیقی بر ساختار شهری تهران داشت. این تحولات، از جمله تمرکزگرایی، مهاجرت و سیاست‌های توسعه، منجر به رشد سریع جمعیت تهران و در پی آن، کمبود مسکن و افزایش قیمت زمین شد. در چنین شرایطی، کوی‌های مسکونی جدیدی براساس رویکرد منطقه‌گرایی در اطراف تهران شکل گرفت که پیش از این در تاریخ تهران دیده نمی‌شد. این پژوهش باهدف بررسی تأثیرات رویکرد منطقه‌گرایی بر ساختار این کوی‌ها، به‌ویژه در نمونه‌های کوی‌های مسکونی شهرآرا، تهران ویلا و مهران، انجام شده است. پژوهش حاضر به صورت کیفی و با استفاده از روش‌های توصیفی-تحلیلی، میدانی و اسنادی انجام شده است. داده‌ها از طریق متون تاریخی، تحلیل فرم‌ها، نمادها و الگوهای فضایی و زمانی در نقشه‌ها و همچنین بررسی روابط اجتماعی و فرهنگی در دوره پهلوی دوم جمع‌آوری شده است. نتایج تحقیق نشان می‌دهند که در دوران پهلوی دوم، رویکرد منطقه‌گرایی به‌عنوان یک رویکرد جهانی در طراحی ساختمان، تأثیر قابل توجهی بر شکل‌گیری ساختارهای کالبدی و اجتماعی کوی‌های مسکونی تهران داشته است. به‌طور خاص این دوره، با تأکید بر مدرنیته و توسعه شهری، زمینه‌ساز تغییرات عمده‌ای در ساختار کالبدی و اجتماعی کوی‌های مسکونی شهر تهران بود.

واژگان کلیدی: منطقه‌گرایی، دوران پهلوی دوم، تحولات اجتماعی، تأثیرات فرهنگی، کوی‌های مسکونی تهران.

* این مقاله برگرفته از رساله دکتری «الهام شعبانی»، با عنوان «تبیین شاخصه‌های منطقه‌گرایی در معماری کوی‌های مسکونی ایران در دوره پهلوی دوم (مطالعه موردی شهر تهران)»، است که به راهنمایی «دکتر جمال‌الدین سهیلی»، و مشاوره «دکتر کمال رهبری‌منش»، استخراج شده است.

elham.shabani27100@gmail.com

soheili@qiau.ac.ir

pr.rhbari@yahoo.com

۱. دانشجوی دکتری معماری، گروه معماری، واحد قزوین، دانشگاه آزاد اسلامی، قزوین، ایران.

۲*. دانشیار گروه معماری، واحد قزوین، دانشگاه آزاد اسلامی، قزوین، ایران. (نویسنده مسئول):

۳. استادیار گروه معماری، واحد قزوین، دانشگاه آزاد اسلامی، قزوین، ایران.

۱- مقدمه

در دوران پهلوی دوم، تحولات گسترده‌ای در عرصه‌های اجتماعی، سیاسی و اقتصادی ایران به وقوع پیوست. تمرکز روزافزون قدرت در ساختار حکومتی، جنگ جهانی دوم، کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ خورشیدی، اجرای برنامه‌های توسعه اقتصادی و فرهنگی و افزایش تعاملات با غرب، از جمله این تحولات بودند که تأثیرات عمیقی بر ساختار جمعیتی، کالبدی و فرهنگی کشور به‌ویژه در تهران گذاشتند (Ghasemi, 2024: 85). در شهر تهران، تحولات ناشی از تمرکزگرایی، مهاجرت و سیاست‌های توسعه، موجب رشد سریع جمعیت پایتخت در دهه‌های ۱۳۱۰ تا ۵۰ خورشیدی شد. تمرکزگرایی در سیاست و اقتصاد در دوران پهلوی اول، باعث تبدیل تهران به مرکز تنظیم و هماهنگی امور دولتی شد، که منجر به فریه‌تر شدن دولت مرکزی و افزایش قابل توجه وسعت و جمعیت تهران گردید (Azadi, Delangizab, 2021: 5-15). با اشغال کشور توسط متفقین، بروز قحطی در برخی مناطق، تورم فزاینده، نبود امنیت و نیاز به خدمات شهری، مردم را به امید شرایط بهتر به شهرهای بزرگ، به‌ویژه تهران، جذب کرد (وحیدی‌راد، ۱۴۰۱: ۲۲۵). این مهاجرت به تهران شدت یافت و لغو قانون اخذ مجوز برای مهاجرت بین شهرها در اسفند ۱۳۲۱ خورشیدی، تسهیل‌کننده این روند بود. همچنین، سیاست‌های توسعه در دوره پهلوی دوم، به‌مانند قطبی‌سازی اقتصاد و رشد سرمایه‌داری نوظهور، تهران را به قطب اصلی فعالیت‌های عمرانی دولتی و خصوصی تبدیل کرد که منجر به ادامه روند مهاجرت و افزایش جمعیت در این شهر شد. شهر تهران در این سال‌ها رشد جمعیت بالای ۴ درصد را تجربه کرد. در پی این تحولات، کمبود شدید مسکن و گرانی زمین و خانه در دهه ۱۳۲۰ خورشیدی به‌مشکلی عمده تبدیل شد. روند کند تولید مسکن و ساخت‌وسازهای کوچک در تهران و حواشی آن نتوانست پاسخگوی نیازهای جمعیتی باشد. در این شرایط، رویکردی نوین برای رفع این مشکل به‌ویژه در دهه‌های ۳۰ و ۴۰ خورشیدی شکل گرفت (Karimi, Boussauw, 2018: 270). طی این دهه‌ها، کوی‌هایی باتکیه بر الگوهای جدید ساختاری و سبک‌های نوین سکونت در تهران ساخته شدند. این کوی‌ها به تدریج به بافت شهری تهران پیوستند. کوی‌های چهارصد دستگاه، نارمک، نازی‌آباد، شهرآرا، تهران ویلا، کن، مهران و سیزده‌آبان نمونه‌هایی از این کوی‌ها بودند که ویژگی‌هایی چون احداث کوی مسکونی به صورت پروژه‌های مشخص، بهره‌گیری از اصول شهرسازی نوین، به‌کارگیری الگوهای تازه ساختمانی شامل واحدهای مسکونی تک‌خانواری و آپارتمان‌های کوتاه‌مرتبه و بهره‌گیری از روش‌های نوین ساخت را به‌طور بارز در خود داشتند.

به‌طور خاص، نگاه به منطقه‌گرایی، که به‌عنوان بخشی از گفتمان مدرنیته در آن دوران مطرح بود، در اولویت طرح‌های تحولات قرار گرفت (شعبانی، سهیلی، رهبری‌منش، کمال. ۱۴۰۳: ۲۰-۱). این تحقیق به دنبال استخراج مؤلفه‌ها و شاخصه‌های منطقه‌گرایی و بررسی بازتاب آن در ساختار کوی‌های مسکونی دوره پهلوی دوم در تهران است. موضوع اصلی پژوهش را تشکیل می‌دهد. از این رو، پرسش اصلی تحقیق بر ساختار و فرم کوی‌های مسکونی تهران اثرگذار بوده است. ضرورت انجام چنین پژوهش‌هایی که در حال

حاضر از مهمترین نیازهای حوزه معماری و شهرسازی و به‌ویژه تغییرات فرهنگی و تحولات اجتماعی ایران به‌این مسئله می‌پردازد که تا چه میزان اتخاذ مؤلفه‌ها و شاخصه‌های رویکرد منطقه‌گرایی در دوران معاصر محسوب می‌شود، باتوجه‌به رشد سریع جمعیت، افزایش شهرنشینی و نیازبه تأمین مسکن برای اقشار مختلف، بیش‌ازپیش احساس می‌شود. طوری که این موضوع اکنون به یکی از چالش‌برانگیزترین مباحث تئوریک، دانشگاهی و حتی مطالعات اجتماعی تبدیل شده است.

۲- تدارکات پژوهش (مبانی نظری/پیشینه تحقیق)

۲-۱- مبانی نظری

❖ **منطقه‌گرایی:** تبیین منطقه‌گرایی به‌تبع تعدد و سیرتحول در انواع رویکردهای این نظریه، طیف وسیعی را دربرمی‌گیرد، اما در نگاه کلی می‌توان اذعان داشت توجه‌به ویژگی‌های زیست‌بوم، مسائل اقلیمی، شرایط فرهنگی و اجتماعی و ارزش‌های محلی از نکات موردتوجه منطقه‌گرایی به‌حساب می‌آیند (روحی‌دهبینه، ۱۳۹۳: ۱۵۰). منطقه‌گرایی نظریه‌ای است که از مقاومت دربرابر صورتهای مختلفی از برتری‌جویی، جهانی‌سازی و یا ساختارهای استاندارد شده که تفاوت‌های بومی و فرهنگی را کاهش می‌دهند، حمایت می‌کند. این تئوری، روش‌ها و معیارهایی برای حفاظت، تجدیدحیات و در صورت نیاز، بازسازی زندگی در چارچوب ویژگی‌های منطقه را پیشنهاد می‌دهد (Zoghi Hosseini, Hashemi, 2023: 1-6). منطقه‌گرایی با مدرنیته تناقضی ندارد، بلکه گرایش به سبک بین‌المللی است. رویکرد اصلی منطقه‌گرایی آشتی دادن تأثیرات تمدن جهانی و خصوصیات و مشخصه‌های ویژه مکانی است. به‌عبارت‌دیگر، ازآنجاکه انسان‌ها در عین تملک فرهنگ منطقه‌ای، وارث و به‌وجود آورنده فرهنگ جهانی است. منطقه‌گرایی هم به پیوندهای پیچیده انسانی مربوط می‌شود و هم به تعادل اکوسیستم و مسائل زیست‌محیطی. هدف منطقه‌گرایی، ایجاد تنوع درعین سودبردن از مزایای جهانی است (Cao, Mustafa, Hafizal Mohd Isa, 2024: 12).

❖ **کوی‌های مسکونی:** افزایش جمعیت، کمبود زمین و شیوه‌های فناوری نوین، طراحان را به ساخت مجتمع‌های مسکونی سوق داد (دیده، ۱۴۰۰: ۶۵). ساخت کوی‌های مسکونی برای اقشار مختلف اجتماع از دوره پهلوی دوم آغاز شد. افزایش جمعیت و مهاجرت از روستاها به پایتخت در دهه ۱۳۲۰ شمسی با نمودهای متفاوتی از ظهور و تنوع فرهنگ و طبقات اجتماعی در سطح شهر تهران در ساختار مسکن مواجه می‌شویم. حاصل این مهاجرت‌ها، کمبود مسکن شهری، انزوای جمعیت روستایی و مشکل زاغه‌نشینی است. دولت برای رفع این معضل اقدام به ساخت کوی‌های مسکونی کرد اعم از کوی‌های چهارصد دستگاه، نارمک، نازی‌آباد، شهرآرا، تهران ویلا، کن، مهران و سیزده‌آبان (کامی‌شیرازی، سلطان‌زاده، حبیب، ۱۳۹۶: ۴۰).

❖ **تحولات محله در پهلوی اول و دوم: تحولات محله در دوره پهلوی اول (۱۳۲۰-۱۳۰۰ خورشیدی):** وقوع انقلاب مشروطیت در سال ۱۲۸۵ خورشیدی سپس تشکیل دولت اقتدارگرا و شبه‌مدرن پهلوی در سال ۱۳۰۴ خورشیدی باعث تحولات بسیاری در زندگی شهری گردید. در دوره رضاخان با تغییر شکل روابط اجتماعی و کاسته شدن از اهمیت عواملی به‌مانند محرمیت و خویشاوندی و پیدایش شهرنشینی به سبک غربی و رشد ماشینیزم، «بافت محله‌ها نیز تغییر کرده و از فرم بسته و فشرده به فضاهای شهری با تقسیم‌بندی مشخص‌تر و بازتر تغییر شکل دادند» (علی‌زاده، طرفداری، ۱۳۸۹: ۲۴-۱). با ورود تکنولوژی و خصوصاً رواج استفاده از اتومبیل، سیمای شهر و محلات آن تغییر کرد، شهر کم‌کم از فرم ارگانیک خود با کوچه‌های پرپیچ‌وخم و غیرهندسی خارج گردید و خیابان‌های منظم و شطرنجی جایگزین آن شد «در این دوره اغلب شهرها مهر پهلوی را که عبارت از دو خیابان متقاطع با یک میدان در وسط آن بود به چهره خود یافتند» (دبده و دیگران، ۱۴۰۳: ۲۱۵). با تصویب قوانینی همچون قانون بلدیّه (۱۳۰۹ خورشیدی)، قانون تعریض و توسعه معابر (۱۳۱۲ خورشیدی)، ابزارهای قانونی برای اجرای تغییرات کالبدی شهر نیز فراهم گردید. تحولات محله در دوره پهلوی دوم (۱۳۵۷-۱۳۲۰ خورشیدی): تغییرات کالبدی و اجتماعی شهرها باتکیه بر اعتبارات دولتی که از زمان حکومت رضاخان آغاز شده بود در دهه ۱۳۳۰ شمسی باروی کارآمدن محمدرضا پهلوی و با افزایش درآمدهای دولتی ناشی از صدور نفت با شدت بیشتری ادامه پیدا کرد. در این دوره با گسترش ارتباطات و مناسبات ایران با کشورهای غربی، تغییرات زیادی در سبک زندگی ایرانیان خصوصاً شهرنشینان ایجاد گردید. با توجه به سرمایه‌گذاری‌های خارجی در کشور زمینه رشد برخی صنایع فراهم شد. تغییر بردارهای کشور و تغییرات وسیع در ساخت اجتماعی-فرهنگی و اقتصادی موجب تحرک اقتصادی در شهرها شده و به تدریج خانواده‌هایی که از شرایط مادی بهتر برخوردار شده بودند، تصمیم به ترک محله‌های قدیمی و سکونت در مناطق نوساز شهر گرفتند. این امر موجب گردید تا محلات قدیمی و سنتی اعتبار و منزلت قبلی خود را از دست داده و محل سکونت افراد مهاجر یا طبقات کم‌درآمد شهر گردند. گفتنی است در این دوره درحاشیه شهرهای بزرگ به‌ویژه تهران برخی محله‌های غیررسمی و غیرقانونی نیز شکل گرفتند. که محل زندگی تهیدستان شهری بودند (احمدنژاد، باور، ضیابخش، ۱۴۰۲: ۱۰۸).

۲-۲- پیشینه تحقیق

فاطمه کریمی و کاظم منفردپور قصرالدشتی، در پژوهشی با عنوان «معماری و منطقه‌گرایی»، بر آن باورند منطقه‌گرایی رویکردی است که در مقابل یکسان‌سازی ساختاری و عدم توجه به فرهنگ و بستر فرهنگی استقامت به خرج داده و به دنبال تقویت ارزش‌های منطقه‌ای و احترام به ویژگی‌های محیط‌زیست می‌باشد. هدف از انجام این تحقیق شناخت بیشتر معماری و منطقه‌گرایی است (کریمی، منفردپور قصرالدشتی، ۱۴۰۲: ۹-۱). ذوقی حسینی و دیگران، در مطالعه‌ای با عنوان «منطقه‌گرایی پایدار: خوانش

رویکرد پایداری در متن معماری منطقه‌گرا»، معتقداند که معماری منطقه‌گرا وارد مرحله‌ جدیدی از تحولات اجتماعی و توسعه‌ روند تکاملی خود شده است که همانا منطقه‌گرایی پایدار می‌باشد (ذوقی‌حسینی و دیگران، ۱۴۰۲: ۴۰۲-۳۸۳). مهدیه مقدم‌کیا و رضا میرزایی، در جستار باعنوان «تبیین و ارزیابی شاخص‌های منطقه‌گرایی برای بهبود الگو سکونتگاهی ابنیه شهر مشهد»، پرداخته و راه‌حلی جهت بهبود الگوهای سکونتگاهی شهر مشهد با توجه به عوامل موثر در برخوردهای به‌مانند جنبش‌های اجتماعی در منطقه‌گرایی ارائه داده‌اند (مقدم‌کیا، میرزایی، ۱۴۰۱: ۱۹-۱). منصور یگانه، ناصر قنبری و محمدرضا بمانیان، در پژوهش خود باعنوان «بازشناسی معیارها و شاخص‌های زیست منطقه‌گرایی انتقادی در ساختمان‌های بلند ایران»، برآنند توجه به شاخص‌های زیستی-کالبدی در قالب رویکرد زیست منطقه‌گرایی انتقادی می‌تواند نیازهای اجتماع معمارانه جامعه را از قبیل پاسخ‌گویی تحولات اجتماعی-فرهنگی، اقلیم و محیط‌زیست، توسعه پایدار، ارتقای حس مکان و خلق معماری با هویت و عدم تقلید و التقاط‌های سطحی نگرانه را برآورده سازد (یگانه، قنبری، بمانیان، ۱۳۹۸: ۱۳۶۵). تینا تجدد و سیدیحی اسلامی، در مقاله خود باعنوان «بررسی ضرورت منطقه‌گرایی انتقادی در توسعه معماری امروزی»، برآن‌باورند که دخالت منطقه‌گرایی انتقادی در بافت‌های تاریخی کمترین تأثیر و مانع از دیده منطقه‌گرایی انتقادی بوده و می‌توان با حفظ اصول فرهنگی و منطقه‌ای نگاهی جهانی داشت بدون اینکه سنت را به فراموشی سپرد (تجدد، اسلامی، ۱۳۹۸: ۳۲-۱۹). محمود فیض‌آبادی، در کاوشی باعنوان «کاربرد منطقه‌گرایی در معماری معاصر ایران با تحلیل معماری معاصر کشورهای اسلامی در حال توسعه»، به بررسی نکات و اصول مهم و راهکارهای کالبدی و فرهنگی و نگرش‌های اجتماعی برای طراحی در منطقه را موردارزیابی قرار داده‌اند (فیض‌آبادی، ۱۳۹۵: ۱۳-۱). قادر بایزیدی و دیگران، در پژوهشی باعنوان «جهانی‌سازی و منطقه‌گرایی در معماری معاصر: تعامل یا تقابل»، معتقدند منطقه‌گرایی دیدگاهی تحلیل و انتقادی است که بر حفظ ویژگی‌های خاص مکان و برجسته نمودن تفاوت‌ها در تبیین تحولات و تعاملات اجتماع است (بایزیدی و دیگران، ۱۳۹۶: ۳۰-۱۷). یا در مطالعه‌ای دیگر با عنوان «جستاری بر تبیین دیدگاه‌های منطقه‌گرایی و سیر تحول آن‌ها در معماری مسکونی»، برآنند منطقه‌گرایی دیدگاهی تحلیلی و انتقادی است که با تأکید بر حفظ ویژگی‌ها و خصوصیات خاص مکان، برای هویت خاص توسعه منطقه در مقابل خصوصیات عام جهانی و تحولات اجتماعی-فرهنگی اولویت قائل است (بایزیدی و دیگران، ۱۳۹۲: ۱۸-۷).

۳- روش تحقیق

به‌طور مشخص، ماهیت و نوع پژوهش فوق منطبق بر اصول یک پژوهش کیفی است. طوری که پژوهشگران کیفی، پدیده‌ها را در شرایط طبیعی خود مطالعه می‌کنند، تلاش آن‌ها فهم یا تفسیر پدیده‌ها از نظر معانی موردنظر مردم است. تحقیق کیفی، شامل به‌کارگیری آگاهانه و گردآوری مجموعه‌ای از داده‌های تجربی است (نیازی، ۱۳۹۰: ۱۶۰). این پژوهش از لحاظ هدف تحقیق از نوع تحقیقات توصیفی-تحلیلی محسوب می‌شود. روش‌های گردآوری داده‌ها که شامل استفاده از منابعی همچون: منابع ذهنی و

نقلی (شنیده‌ها، مشاهدات و خاطرات اشخاص)، منابع تصویری و ترسیمی (عکس، نقشه، کروکی، نمودار)، منابع اسنادی (کتاب و تحقیقات موضوعی، مجلات، نشریات، خاطرات)، مدارک آرشیوی و همچنین بهره‌بردن از اطلاعات میدانی و مطالعه نمونه‌های موردی، مبناء و اساس گردآوری اطلاعات در پژوهش پیش‌رو است. جامعه آماری و نمونه این پژوهش ۳ کوی مسکونی در شهر تهران را دربرگرفت به‌مثابه: ۱. کوی شهرآرا؛ ۲. کوی تهران ویلا؛ و ۳. کوی مهران، می‌باشد که براساس اطلاعات مستند (تصویر، نقشه، اسناد و مدارک)، و همچنین عدم دخل و تصرف بیش‌ازحد در معماری و شهرسازی این مناطق به‌عنوان جامعه نمونه در این پژوهش انتخاب گردیدند. روش‌های تجزیه و تحلیل داده‌ها با بهره‌گیری از روش‌های استنتاجی و کمک گرفتن از اطلاعات موجود به‌مانند تحلیل نقشه‌های قدیمی و شنا سایی الگوها پرداخته شد. برای استدلال و تحلیل استنتاجی در داده‌های موضوع پژوهش تحلیل اصلی مضمون با استفاده از متون تاریخی (مجلات، نشریات، عکس، نقشه، کروکی و نمودار) و تفسیر نمادها و فرم موجود بر روی ابنیه‌ها (موضوع اصلی پژوهش منطقه‌گرایی در کوی‌های مسکونی)، و همچنین الگوهای فضایی و زمانی در نقشه‌ها و همچنین ارتباط بین سبک‌های معماری لحاظ شده در کوی‌ها و شرایط اجتماعی-فرهنگی، (پهلوی دوم)، مورد واکاوی و بررسی قرار گرفت.

۴- تبیین گستره مطالعه مورد پژوهی

اساساً منطقه‌گرایی با پیش‌زمینه‌ای از تجربه مدرنیسم پدید آمد که در ۴ محدودۀ تاریخ‌گرایی؛ (بهره‌گیری از المان‌ها، سبک‌ها و الگوهای گذشته در طراحی و ابنیه‌های جدید)، منطقه‌گرایی؛ (تاکید بر ایجاد فضاها و ساختارهایی که با توجه به محلیت و محیط اطراف آن)، زمینه‌گرایی؛ (ساختار با تمرکز بر ارتباطات میان فضا و محیط آن با اطراف)، و سنت‌گرایی؛ (ساختار در تلاش برای ارتباط با گذشته، فرهنگ و تاریخ)، است. به‌طور خاص، اگر بخواهیم به‌صورت جامع این ۴ مفاهیم را مورد بررسی قرار دهیم قطعاً منطقه‌گرایی رویکردی جامع‌تر در مواجهه با فرهنگ، محیط زیست، اقلیم به‌ما می‌دهد. در مواجهه با تعریف منطقه‌گرایی که نظریه‌پردازان این عرصه افرادی همچون: رابرت ونچوری^۱ کیشو کوروکاو^۲ کریس آبل^۳ برنارد رودوفسکی^۴ و آموس راپوپورت^۵ به آن پرداخته‌اند همچون: تعامل مثبت بین جوامع بومی و فرایندهای توسعه، توجه به نیازها و دیدگاه‌های جوامع بومی، ارتباطات و تعاملات اجتماعی را تقویت کنند، هر فرد و هر جامعه‌ای دیدگاه منحصر به فردی دارد، ایجاد هماهنگی و تعامل میان ابنیه‌ها و محیط‌زیستی و انسانی، تفاوت‌های جغرافیایی، اجتماعی و اقتصادی می‌تواند بر توسعه مناطق و کشورها تأثیرگذار باشد. ارزش‌های بومی و سنتی به‌عنوان نمادهای تاریخ، ارتباط عمیق انسان با زمین و محیط‌زیست را نیز به‌تصویر می‌کشند،

¹ Robert Venturi

² Kisho Kurokawa

³ Chris Abell

⁴ Bernard Rudofsky

⁵ Amos Rapoport

استفاده از تکنولوژی و توانمندی‌های محلی، ایجاد ابنیه‌هایی که با فرهنگ و محیط اطراف هماهنگی داشته و ارتباط صمیمی با کاربران و جوامع مختلف را ایجاد می‌کنند، توأم ساختن فناوری تو سعه یافته و م صالح پیشرفته که قابلیت بالایی برای بیان سنت هر کشور دارند، استفاده از زبان و معماری گذشته، ایجاد تعامل بین گذشته و حال و منطقه‌گرایی، احیای مجدد خرده فرهنگ‌ها، و وسائل ارتباط جهانی به‌مانند تلویزیون و ماهواره برای تقویت هویت ملل به کار می‌روند. رویکردهایی که از منطقه‌گرایی در این پژوهش مورد تأکید قرار گرفته به ۱۰ دسته تقسیم می‌شود برپایه (جدول ۱)، عبارت‌انداز:

جدول ۱. گستره رویکردهای منطقه‌گرایی پژوهشی حاضر - (مأخذ: نگارندگان، ۱۴۰۳)

ردیف	تشریح گستره رویکردهای منطقه‌گرایی
۱	غیر مدرن: (برطرف کردن نیازهای جامعه مدرن با استفاده از تکنولوژی و فناوری روز)؛
۲	بازتابنده: (محیط اطراف، موضوع نور در ساختمان، تأکید بر فضای باز و ارتباط بین داخل و بیرون و ارتباط بصری و فیزیکی بین ساکنان و محیط زیست)؛
۳	زیستی: (ساختمان‌ها و فضاها باید با محیط زیست اطراف هماهنگ باشند و تأثیر کمتری بر آن‌ها بگذارند. رویکرد این مفهوم تلاش برای مصرف بهینه منابع، بهره‌گیری از فناوری پایدار و ایجاد فضای سبز است)؛
۴	تعاملی: (ایجاد فضا با تأکید بر تعاملات و ارتباطات انسانی و اجتماعی میان ساکنین از طریق فضاهای مشترک و فضاهای عمومی)؛
۵	انتقادی: (منطقه‌گرایی انتقادی در معماری دیدگاه‌یست از جنس بازنگری به نقش معماری در جامعه، این رویکرد سعی دارد تا معماری را به‌عنوان یک وسیله‌ای برای انتقاد اجتماعی به‌صورتی که فضا منعکس‌کننده مسائل اجتماعی و فرهنگی روز باشد)؛
۶	نوین: (به‌منظور تعمیق و توسعه مفهوم منطقه‌گرایی از ابزارها و فنون معاصر استفاده می‌کند تا تلفیقی از سنت و مدرن به‌دست دهد)؛
۷	مدرن: (استفاده از فناوری‌های جدید برای هم‌راستا کردن نیازها و تغییرات جامعه در دوران مدرن و اساساً اصل انعطاف‌پذیری را پاسخ‌گوی نیاز هر جامعه می‌داند و بر اصولی چون: پایداری، کارایی انرژی در شرایط زندگی ساکنان استوار است)؛
۸	سبکی: (استفاده از سبک‌های خاص معماری در مناطق خاص، بیشتر برپایه و اساس هماهنگی بین فرهنگ، اقلیم و منطقه مورد نظر تأکید دارد)؛
۹	تکنولوژی: (بر نوآوری در ابنیه‌ها با رویکرد ایجاد فضاهایی با کارایی بالا، پایداری محیطی، استفاده بهینه از منابع و انرژی)؛
۱۰	کوبیستی: (تأکید بر اشکال و الگوهای هندسی و ترکیب آن‌ها برای دست‌یافتن به خواسته‌های خاص موضوع مورد طراحی)؛

در ادامه جامعه آماری و نمونه این پژوهش که کوی‌های مسکونی مورد مطالعه در شهر تهران را دربرمی‌گیرد شامل: کوی شهرآرا، کوی تهران‌ویلا و کوی مهران می‌باشد در تطبیق با رویکردهای منطقه‌گرایی که در (جدول ۱)، اشاره شد مورد بررسی قرار می‌گیرد.

برپایه (جدول ۲)، کوی‌های مورد پژوهی شهر تهران براساس جزوه شماره ۲ سال ۱۳۵۱ شمسی تهیه شده توسط وزارت آبادانی و مسکن-دفتر مطالعات و معیارهای ساختمانی تنظیم شده است. که شامل عنوان کوی، سال احداث، محل قرارگیری در شهر تهران و همچنین ویژگی‌های کالبدی بناها مطرح شده است.

جدول ۲. موقعیت مکانی و ویژگی‌های کالبدی کوی‌های مورد پژوهی - (مأخذ: یافته‌های پژوهشی، ۱۴۰۳)

ردیف	زمان ساخت	نقشه کوی	تصویر
۱	دهه ۱۳۴۰ خورشیدی	کوی شهرآرا	
	وجود فضای سبز در محوطه و سایت کوی، استفاده از مصالح بومی، نوعی بافت خاص کرکهای با ایجاد سایه‌های روی سطح		
	شهرآرا محله‌ای در منطقه ۲ شهرداری تهران واقع در غرب تهران است که از جنوب به خیابان ستارخان، از شرق بزرگراه چمران، از غرب به بزرگراه شیخ فضل الله‌نوری و بوستان ستارخان و از شمال به جلال آل احمد محدود است.		
۲	دهه ۱۳۴۰ خورشیدی	کوی تهران ویلا	
	بناها به صورت ۱ و ۲ طبقه، وجود مرکز محله، استفاده از مصالح بومی از جمله آجر نما		
	محله تهران ویلا در خیابان ضلع شمالی ستارخان (تاج سابق)، در تهران بین شهرآرا و پاک شمالی از شرق و غرب و بین ستارخان و کوی نویسندگان از جنوب و شمال قرار گرفته است که بعد از ساخت پل ستارخان (تاج)، خیابان اصلی آن به ۲ نیم تقسیم شد.		
۳	دهه ۱۳۴۰ خورشیدی	کوی مهران	
	بناها به صورت ۱ و ۲ طبقه، طراحی درازتپا با تاریخ و تعامل با جهان امروز و توجه به مسائل فرهنگی، استفاده از مصالح بومی از جمله آجر نما.		
	این محله در منطقه ۵ شهر تهران قرار گرفته است و از شمال با بزرگراه حکیم، از شرق با بلوار اباذر و خیابان شالی، از جنوب با بزرگراه آیت‌الله کاشانی و از غرب با بزرگراه ستاری محدود شده است و با محله‌های فردوس، جنت‌آباد جنوبی، باغ فیض، اباذر مجاورت دارد.		

۵- یافته‌های پژوهشی

در پژوهش حاضر ۳ کوی مسکونی در شهر تهران بررسی شد که شامل: کوی شهرآرا، کوی تهران‌ویلا و مهران، برپایه (جدول ۳)، می‌باشد. در دوره پهلوی دوم، معماری ایران بادر نظر دشت تعاملات اجتماعی-فرهنگی به تناسب با منطقه‌گرایی محلی تغییرات زیادی کرد. معماران از عناصر سنتی و محلی الهام و با استفاده از آن‌ها ابنیه‌هایی با طراحی‌های مدرن و سنتی ترکیب می‌کردند. که می‌توان به کوی‌های مسکونی در تهران که الهام از معماری سنتی ایرانی داشتند اما با تلقیح نوآورانه از عناصر مدرن ترکیب شده بودند. این تلاقی بین مدرنیته و ارزش‌های محلی باعث ایجاد یک معماری نو در این دوره شد. در دوران پهلوی دوم در ایران، شکل‌گیری کوی‌های مسکونی تحت تأثیر عوامل و شاخص‌های مختلفی بود (زمینه‌هایی چون: ۱) سیاست‌های شهرسازی و امور مسکن: دولت در دوران پهلوی دوم سیاست‌هایی را در زمینه شهرسازی و مسکن اجرا کرد که می‌توانستند به شکل‌گیری کوی‌های مسکونی کمک کنند. ترویج ساخت‌وسازهای مسکونی و ایجاد نقاط مختلفی برای سکونت در شهرها و مناطق مختلف از جمله این سیاست‌ها بود. ۲) توسعه زیرساخت‌های شهری: ایجاد زیرساخت‌های شهری به‌مانند جاده‌ها، ارتباطات و سیستم حمل‌ونقل عمومی می‌توانست به شکل‌گیری کوی‌های مسکونی کمک کند. این امکانات زیرساختی تأثیر بزرگی بر میزان دسترسی و راحتی افراد به مناطق مسکونی داشته‌اند. ۳) توسعه اقتصادی: رشد و توسعه اقتصادی در برخی مناطق ممکن بوده که به شکل‌گیری کوی‌های مسکونی از طریق جذب افراد فعالیت‌های اقتصادی کمک کرده باشد. و ۴) تغییرات اجتماعی: تغییرات در ساختار خانواده، نیازهای اجتماعی و ترکیب جمعیت ممکن است به شکل‌گیری کوی‌های مسکونی تأثیر گذار باشند.

این شاخص‌ها به‌همراه سایر عوامل، در فرایند شکل‌گیری و توسعه کوی‌های مسکونی در دوران پهلوی دوم ایران نقش مهمی داشته‌اند. مطالعه و تحلیل موقعیت‌های شهری، توسعه زیرساخت‌های شهری به‌مانند آب، برق، گاز و فاضلاب و نیز تغییرات اقتصادی و اجتماعی در دوران پهلوی دوم، می‌تواند بهترین نگاهی به عوامل موثر در شکل‌گیری کوی‌های مسکونی از منظر منطقه‌گرایی ارائه دهد. علاوه بر این، فرهنگ و هویت منطقه‌ای همچنین نقش مهمی در ایجاد و تشکیل کوی‌های مسکونی ایفاء کرده است. اغلب کوی‌های مسکونی در ایران دارای فرهنگ، رسوم و ارزش‌های منحصر به فرد خود بوده‌اند که این امر می‌تواند به تداخل و هم‌زیستی اجتماعی در آن نواحی کمک کرده و به شکل‌گیری آن‌ها کمک نماید. نکته مهم دیگری که در شکل‌گیری کوی‌های مسکونی مؤثر بوده است، نقش و تأثیر توسعه شهرهای صنعتی و نیز سیاست‌های دولتی در ترویج این نوع سکونت‌ها می‌باشد. تحولات صنعتی و نیاز به ایجاد بسترهای مسکونی برای کارگران و افراد مهاجر به شهرها، به شکل‌گیری و توسعه کوی‌های مسکونی منجر شده است. به‌طور کلی، شکل‌گیری کوی‌های مسکونی در دوران پهلوی دوم ایران نتیجه‌ای از تأثیر چندین عامل تحولات اجتماعی، اقتصادی، تعاملات فرهنگی و سیاسی بوده است که همه‌بهم در تحول و توسعه شهرها و مناطق مسکونی ایران در آن دوره نقش داشته‌اند.

جدول ۱۰: تطبیق کوی‌های مور دپژوهی بر اساس شاخص‌های منطقه‌گرایی - (مأخذ: یافته‌های پژوهشی، ۱۴۰۳)

کوی شهر آرا	
کویبستی	اساساً طرح بلوک‌ها و واحدهای مسکونی در کوی شهر آرا بر اساس روند مدرنیته است و تقریباً از هرگونه مؤتلف‌های سنتی و فرم‌های کهن در بناها تهی می‌باشد.
تکنولوژی	ساختار به‌صورت دیوارهای آجری حمال و نمای ابنیه‌ها متشکل از آجرهای سفالی قرمز رنگ می‌باشد.
سبکی	توجه به حرکت و جریان هوا در داخل فضا با در نظر گرفتن فضای سبز در اطراف ابنیه‌ها. ایجاد سایه‌بان افقی در پنجره‌های جنوبی برای کاهش شدت تابش.
مدرن	توجه به فرهنگ و اصل محرمیت در چیدمان عرصه‌های داخلی بنا (اتاق خواب‌ها).
نوبین	توجه به حرکت و جریان هوا در داخل فضا با در نظر گرفتن فضای سبز در اطراف ابنیه‌ها. ایجاد سایه‌بان افقی در پنجره‌های جنوبی برای کاهش شدت تابش.
انتقادی	ارتباط بصری از طریق بالکن به فضای سبز، وجود فضای باز و خصوصی در واحدهای مسکونی ۱، ۲، ۳، ۴ و ۵ طبقه. در واحدهای دو طبقه فضای بزرگی با پنجره‌های فراوان روبه شمال محل خوبی برای اجتماع روزانه اعضای خانواده می‌باشد.
تعاملی	در طرح بلوک‌های مسکونی فضایی برای زندگی اجتماعی مردم در نظر گرفته نشده است.
زیستی	تقریباً در تمام واحدهای مسکونی و آپارتمانی، فضاها دارای نور مناسب هستند و در تابستان‌ها تاحدی می‌توان جریان هوا را در داخل خانه‌ها شدت داد. پنجره‌های جنوبی در واحدهای مسکونی ۲ طبقه دارای سایه‌بان افقی هستند البته در خانه‌های ۲، ۳ و ۴ طبقه پلکان‌های میانی گرم کردن خانه را در زمستان دچار مشکل می‌کند. در واحدهای آپارتمانی بالکن مشرف به فضای باز مشترک که به‌صورت فضای سبز تمییه شده باعث طراوت و خنکی هوا در محیط اطراف و داخل آپارتمان شده است.
بازتابنده	در واحدهای مسکونی ۱ طبقه و ۲ طبقه فضای باز خصوصی در متراژهای بین ۱۲۰ تا ۱۴۵ مترمربع وجود دارد و همچنین برای زندگی خصوصی اعضا (پدر و مادر)، در خانه‌های ۲ طبقه، اصل خلوت لحاظ شده است.
غیر مدرن	در طرح بلوک‌های مسکونی فضایی برای زندگی اجتماعی مردم در نظر گرفته نشده است. و حتی فضایی برای بازی بچه‌ها دور از خطر و سایل نقلیه و خیابان‌ها وجود ندارد.
کوی تهران ویلا	
کویبستی	تقسیم‌بندی نما با خطوط عمودی (۳ قسمت).
تکنولوژی	ساختار به‌صورت دیوارهای آجری حمال و نمای ساختمان‌ها متشکل از آجرهای سفالی قرمز رنگ می‌باشد.
سبکی	وجود مراکز پراکنده در نقاط مختلف سایت با کارکرد مرکز محله/فاقد فضای بازی بچه‌ها در بلوک‌ها.
مدرن	تقسیم‌بندی نما با خطوط عمودی (۳ قسمت).
نوبین	مراکز خرید طراحی شده در اطراف کوی، فضای زندگی اجتماعی ساکنین را تأمین کرده است.
انتقادی	نمای ساختمان‌ها متشکل از آجرهای سفالی قرمز رنگ می‌باشد. بناهای ۱ طبقه و دارای فضای باز خصوصی/خانه‌ها همکف با خیابان بوده و با پنجره‌های با ارتفاع ۳۰ سانتی‌متر دارای دید به خانه بوده و عدم وجود حریم شخصی در بنا را موجب می‌شود/بنا از لحاظ نور و تهویه هوا به دلیل ارتباط بین درها و پنجره‌ها در برهه‌های شمالی و جنوبی دارای شرایط خوبی است.
تعاملی	مراکز خرید طراحی شده در اطراف کوی، فضای زندگی اجتماعی ساکنین را تأمین کرده است. وجود مراکز پراکنده در نقاط مختلف سایت با کارکرد مرکز محله.
زیستی	بنا از لحاظ نور و تهویه هوا به دلیل ارتباط بین درها و پنجره‌ها در برهه‌های شمالی و جنوبی دارای شرایط خوبی است.
بازتابنده	بناهای ۱ طبقه و دارای فضای باز خصوصی/خانه‌ها همکف با خیابان بوده و با پنجره‌های با ارتفاع ۱۲۰ سانتی‌متر دارای دید به خانه بوده و عدم وجود حریم شخصی در بنا را موجب می‌شود/ وجود مراکز پراکنده در نقاط مختلف سایت با کارکرد مرکز محله.
کوی مهران	
کویبستی	اساساً طرح بلوک‌ها و واحدهای مسکونی در کوی مهران بر اساس روند مدرنیته است و تقریباً از هرگونه مؤتلف‌های سنتی و فرم‌های کهن در بناها تهی می‌باشد.
تکنولوژی	فاقد مؤلفه‌های مشروح شده در محث منطقه‌گرایی تکنولوژی می‌باشد.
سبکی	هیچ نوع از فضای سبز در محدوده کوی وجود ندارد/محلی برای زیست اجتماعی وجود ندارد.
مدرن	اساساً طرح بلوک‌ها و واحدهای مسکونی در کوی مهران بر اساس روند مدرنیته است و تقریباً از هرگونه مؤتلف‌های سنتی و فرم‌های کهن در بناها تهی می‌باشد.
نوبین	اساساً طرح بلوک‌ها و واحدهای مسکونی در کوی مهران بر اساس روند مدرنیته است و تقریباً از هرگونه مؤتلف‌های سنتی و فرم‌های کهن در بناها تهی می‌باشد.
انتقادی	خانه‌هایی که از شمال به خیابان فرعی راه دارند به لحاظ دید و حریم شخصی دارای مشکلاتی هستند/در این خانه‌ها فضاهای مرکزی نسبت به سایر فضاها بسیار بزرگ بوده و اتاق خواب‌ها کوچک و در بسیاری موارد فاقد نور مناسب و صحیح هستند/بعضی اتاق خواب‌ها به طرف شرق و یا غرب پنجره دارند و از لحاظ درجه حرارت و جریان هوا در تابستان نامناسب هستند.
تعاملی	هیچ نوع از فضای سبز در محدوده کوی وجود ندارد/ محلی برای زیست اجتماعی وجود ندارد.
زیستی	خانه‌هایی که از شمال به خیابان فرعی راه دارند به لحاظ دید و حریم شخصی دارای مشکلاتی هستند/در این خانه‌ها فضاهای مرکزی نسبت به سایر فضاها بسیار بزرگ بوده و اتاق خواب‌ها کوچک و در بسیاری موارد فاقد نور مناسب و صحیح هستند/بعضی اتاق خواب‌ها به طرف شرق و یا غرب پنجره دارند و از لحاظ درجه حرارت و جریان هوا در تابستان نامناسب هستند.
بازتابنده	بدون در نظر گرفتن عناصر فکری و اعتقادی همچون نوع جهان بینی و باورهای اجتماعی.
غیر مدرن	هیچ نوع از فضای سبز در محدوده کوی وجود ندارد/محلی برای زیست اجتماعی وجود ندارد. شدت بی‌توجهی به کوی مهران تاحدی بوده که فاقد لوله‌کشی آب است و آب شرب از طریق تانکرها تأمین می‌شود.

۶- نتیجه‌گیری

حکومت نوگرایی پهلوی، با حمایت از فناوری و ساختارهای نوین و ترویج سبک‌های جدید زندگی به‌ویژه در میان طبقه متوسط جدید، زمینه‌ای مناسب برای شکل‌گیری و پذیرش کوی‌های مسکونی نوین ایجاد کرد. جامعه نوخواه آن زمان، تحت تأثیر آشنایی با فرهنگ و تمدن‌های دیگر، الگوی تازه‌ای از زندگی و معماری متناسب با آن را پذیرفت. در این شرایط، کوی‌های مسکونی مدرن به سرعت مقبولیت یافتند. معماران نوگرا نیز، بر اساس تجربیات شخصی و پشتیبانی دولت، معماری نوینی را توسعه دادند که جامعه آن‌را به‌عنوان نمادی از پیشرفت و روزآمدی تلقی می‌کرد. به‌همین دلیل، این کوی‌ها بر پای اصول معماری نوین طراحی و اجرا شدند. این روند نه تنها در کوی‌های مسکونی، بلکه در شهرک‌های میان‌رتبه و بلندمرتبه‌ای به‌مانند شهرک اکباتان در دهه‌های پایانی حکومت پهلوی نیز به چشم می‌خورد. شکل‌گیری این کوی‌ها به صورت تدریجی و متناسب با آمادگی اجتماعی صورت گرفت. در فرایند طراحی و ساخت این مناطق، مفاهیمی همچون آپارتمان‌نشینی، شهرک‌نشینی، و تیپ‌های ساختمانی هم‌سان به‌طور گسترده به کار گرفته شد و به‌عنوان نمادی از معماری مدرن و تطابق با نیازهای زمان معرفی شدند. در دوره پهلوی دوم، معماری ایران به تناسب با اصول منطقه‌گرایی محلی دچار تحولات چشمگیری شد. معماران با الهام از عناصر سنتی و بومی، طراحی‌هایی ارائه دادند که ترکیبی از معماری مدرن و ارزش‌های فرهنگی محلی را به‌نمایش می‌گذاشت. این ترکیب خلاقانه در ساخت کوی‌های مسکونی تهران به وضوح مشهود است. کوی‌هایی که با الهام از معماری سنتی ایرانی و تلفیق نوآورانه با عناصر مدرن، سبکی نوین را در عرصه سکونت رقم زدند. شکل‌گیری این کوی‌ها تحت تأثیر عوامل و شاخص‌های متعددی صورت گرفت که به‌طور کلی به‌مثابه (۱) سیاست‌های شهرسازی و امور مسکن؛ دولت پهلوی دوم با اجرای سیاست‌های نوین شهرسازی و ترویج ساخت‌وسازهای مسکونی، بستر شکل‌گیری کوی‌ها را فراهم کرد. این سیاست‌ها شامل ایجاد محله‌های جدید و گسترش سکونتگاه‌ها در شهرها و مناطق اطراف بود. (۲) توسعه زیرساخت‌های شهری؛ توسعه زیرساخت‌هایی به‌مانند جاده‌ها، سیستم حمل‌ونقل عمومی، و تأسیسات ارتباطی، دسترسی به مناطق مسکونی را تسهیل و انگیزه برای ساخت کوی‌های جدید را افزایش داد. (۳) توسعه اقتصادی؛ رشد اقتصادی کشور و تمرکز سرمایه‌گذاری‌ها در تهران و شهرهای بزرگ، جذب جمعیت و فعالیت‌های اقتصادی را تسریع کرد و زمینه‌ساز احداث کوی‌های مسکونی شد. (۴) تغییرات اجتماعی؛ تغییر در ساختار خانواده‌ها، نیازهای اجتماعی جدید، و دگرگونی ترکیب جمعیتی، به گسترش الگوهای سکونت و شکل‌گیری محله‌های مسکونی نوین منجر شد. طوری که تلاقی مدرنیته با ارزش‌های محلی، معماران دوره پهلوی دوم را به ایجاد سبکی نوآورانه هدایت کرد که ضمن حفظ ریشه‌های سنتی، نیازهای جامعه نوین را نیز برآورده می‌ساخت.

یکی از عوامل مهم در شکل‌گیری کوی‌های مسکونی در دوران پهلوی دوم، نقش توسعه شهرهای صنعتی و سیاست‌های دولتی در ترویج این نوع سکونت‌ها بود. رشد سریع صنعتی‌سازی و نیازه‌های فراهم‌آوردن سکونتگاه‌های مناسب برای کارگران و مهاجرانی که به شهرها روی می‌آوردند، بستر مناسبی برای توسعه

این نوع کوی‌ها فراهم ساخت. این فرایند نه تنها پاسخگوی نیازهای مسکونی بود، بلکه در ارتقای سطح زندگی طبقات اجتماعی تأثیر به‌سزایی داشت. شکل‌گیری کوی‌های مسکونی در این دوران نتیجه‌ای از تأثیر متقابل عوامل اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی بود که همگی در تحول و توسعه ساختار شهری و معماری ایران نقش ایفاء کردند. تحلیل این روند نشان می‌دهد که شاخص‌هایی به‌مانند بهینه‌سازی مصرف انرژی، ارتقای تعاملات اجتماعی میان ساکنان، توجه به فرهنگ و ارزش‌های خانوادگی، گسترش فضای سبز، و بهره‌گیری از تکنولوژی‌های نوین در طراحی و ساخت این کوی‌ها مورد توجه قرار گرفته‌اند. بررسی‌های دقیق‌تر حاکی از آن است که در کوی‌های مسکونی دوران پهلوی دوم، رویکردهای منطقه‌گرایانه غالباً در قالب سبک‌هایی نظیر منطقه‌گرایی تکنولوژیکی، مدرن، نوین، زیستی، سبکی، بازتابنده و انتقادی نمود یافته‌اند. این سبک‌ها تلاش داشتند تا علاوه بر انطباق با الزامات مدرنیته، ارزش‌های بومی و نیازهای معاصر جامعه ایرانی را نیز منعکس کنند. این تلفیق سبک‌های مختلف و شاخص‌های طراحی، نقش اساسی در شکل‌گیری معماری منطقه‌گرایانه کوی‌های مسکونی داشته و به‌عنوان یکی از محورهای کلیدی توسعه شهرها در دوره پهلوی دوم به‌شمار می‌رود.

منابع

- احمدنژاد، مرضیه‌سادات. باور، سیروس. ضیابخش، ندا. ۱۴۰۲. *مبادی تحولات در الگوی خانه‌های تهران؛ دوره‌های پهلوی اول، دوم و پس از انقلاب*، فصلنامه علمی پژوهشی-معماری و شهرسازی آرمان شهر، دوره ۱۶، شماره ۴۲، ۹۵-۱۰۷.
- بایزیدی، قادر. اعتصام، ایرج. حبیب، فرح. مختاباد امرئی، مصطفی. ۱۳۹۲. *جستاری بر تبیین دیدگاه‌های منطقه‌گرایی و سیر تحول آن‌ها در معماری معاصر*، فصلنامه علمی پژوهشی-نقش جهان؛ مطالعات نظری و فناوری‌های نوین معماری و شهرسازی، دوره ۳، شماره ۱، ۷-۱۸.
- بایزیدی، قادر. اعتصام، ایرج. حبیب، فرح. مختاباد، امرئی. ۱۳۹۶. *جهانی‌سازی و منطقه‌گرایی در معماری معاصر: تعامل یا تقابل*، فصلنامه علمی پژوهشی-هویت‌شهر، دوره ۱۱، شماره ۳۱، سال ۱۱، ۱۷-۳۰.
- تجدد، تینا. سلامی، سیدیحیی. ۱۳۹۸. *بررسی ضرورت منطقه‌گرایی انتقادی در توسعه معماری امروزی*، فصلنامه علمی پژوهشی-مطالعات محیطی هفت‌حصار، دوره ۷، شماره ۲۸، ۱۹-۳۲.
- دبدبه، محمد. ۱۴۰۰. *طراحی براساس ادراک و رفتار انسانی*، انتشارات طحان گستر، چاپ اول، تهران.
- دبدبه، محمد. ثقفی‌اصل، آرش. باقری صیقلانی، بیتا. زینالی، محمد. ۱۴۰۳. *طراحی الگوی چارچوب تحلیلی در فراهم‌سازی شهر آینده‌نگر با رویکرد تبیینی؛ مبتنی بر محیط فرهنگی جامعه محور (گسترده واکاوی: کلان شهر تهران بزرگ)*، دوفصلنامه علمی پژوهشی-مطالعات بین‌رشته‌ای در تعالی معماری و شهرسازی، دوره ۳، شماره ۲، ۲۱۳-۲۳۵.

- ذوقی حسینی، الهه، دیبا، داراب. کامل‌نیا، حامد. مخابراتی، مصطفی. ۱۴۰۲. **منطقه‌گرایی یا پیدار: خوانش رویکرد یا پیداری در متن معماری منطقه‌گرا**، فصلنامه علمی پژوهشی-تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی (علوم جغرافیایی)، دوره ۲۳، شماره ۶۸، ۴۰۲-۳۸۳.
- روحی‌دهینه، مجید. ۱۳۹۳. **مفهوم‌سازی همگرایی و منطقه‌گرایی در روابط بین‌الملل از منظر سازه‌نگاری (مطالعه موردی: اتحادیه اروپا)**، فصلنامه علمی پژوهشی-پژوهش‌های روابط بین‌الملل، دوره ۴، شماره ۱۳، ۱۵۵-۱۲۲.
- شعبانی، الهام، سهیلی، جمال‌الدین، رهبری منش، کمال. ۱۴۰۳. **تبیین شاخصه‌های منطقه‌گرایی در معماری کوی‌های مسکونی ایران در دوره پهلوی دوم (مطالعه موردی شهر تهران)**، فصلنامه علمی پژوهشی-معمار شهر، دوره ۳، شماره ۹، ۲۰-۱.
- علی‌زاده، محمدعلی. طرفداری، علی محمد. ۱۳۸۹. **تأثیر گفتمان ملی‌گرایی بر تحولات اجتماعی و فرهنگی دوره پهلوی اول**، فصلنامه علمی پژوهشی-پژوهش‌نامه تاریخ، دوره ۵، شماره ۱۹، ۲۴-۱.
- فیض‌آبادی، محمود. ۱۳۹۵. **کاربرد منطقه‌گرایی در معماری معاصر ایران با تحلیل معماری معاصر کشورهای اسلامی در حال توسعه**، سومین کنگره بین‌المللی افق‌های جدید معماری و شهرسازی، تهران-ایران، ۱-۱۳.
- کامی‌شیرازی، سیده‌مهسا. سلطان‌زاده، حسین. حبیب، فرح. ۱۳۹۶. **نقش گروه‌های اجتماعی-فرهنگی در شکل‌گیری کوی‌های مسکونی دوره پهلوی دوم در تهران**، فصلنامه علمی پژوهشی-پژوهش‌های انسان‌شناسی ایران، دوره ۷، شماره ۲: (پیاپی ۱۴)، ۴۹-۲۵.
- کریمی، فاطمه. منفردپور قصرالدشتی، کاظم. ۱۴۰۲. **معماری و منطقه‌گرایی**، نوزدهمین کنفرانس ملی مهندسی عمران، معماری و شهرسازی، شیروان-ایران، ۹-۱.
- مقدم‌کیا، مهدیه. میرزایی، رضا. ۱۴۰۱. **تبیین و ارزیابی شاخص‌های منطقه‌گرایی برای بهبود الگو سکونتگاهی ابنیه شهر مشهد**، هشتمین کنگره سالانه بین‌المللی عمران، معماری و توسعه شهری، تهران-ایران، ۱۹-۱.
- نیازی، محسن. ۱۳۹۰. **روش‌های تحقیق تلفیقی، جنبش سوم روش‌شناختی در علوم اجتماعی**، فصلنامه علمی پژوهشی-مجله مطالعات اجتماعی ایران، دوره ۵، شماره ۲، ۱۸۱-۱۵۸.
- وحیدی‌راد، میکائیل. ۱۴۰۱. **سیاست کشاورزی ایران در دوره اشغال ایران در جنگ جهانی دوم**، دوفصلنامه علمی پژوهشی-تاریخ ایران، دوره ۱۵، شماره ۲: (پیاپی ۳۳)، ۲۴۴-۲۲۳.
- یگانه، منصور. قنبری، ناصر. بمانیان، محمدرضا. ۱۳۹۸. **بازشناسی معیارها و شاخص‌های زیست منطقه‌گرایی انتقادی در ساختمان‌های بلند ایران**، فصلنامه علمی پژوهشی-مطالعات علوم محیط‌زیست، دوره ۴، شماره ۲، ۱۳۶۳-۱۳۷۲.
- Azadi, Adbas. Delangizanb, Sohrab. Falahati, Ali. 2021. *The Role Of Governments In Iran Regional Development (Case Study: Tenth Government)*, Journal Of Iranian Economic Review, 25(1), 1-20. (In Persian)
- Cao, Zihao. Mustafa, Muhizam. Hafizal Mohd Isa, Mohd. 2024. *Traditional Regionalism Or Modern Minimalism? Unveiling The Psychological Impact Of*

- Architectural Styles In Sustainable Urban Planning*, Journal Of Sustainability, 16(5576). 1-20.
- Ghasemi, Behzad. Shahriary, Bahador. 2024. *Exploration Of The Reasons For The Collapse Of Pahlavi II Government (1320-1357 SH): An Analysis From The Perspective Of The Destabilizing State Theory*, Journal Of Contemporary Research On Islamic Revolution 6(20), 67-92. (In Persian)
  - Karimi, Nishtman. Boussauw, Kobe. 2018. *City Profile: Sanandaj, Iran*, Journal Of Cities, 72(B), 261-273.
  - Zoghi Hosseini, Elahe. Hashemi, Mahsa. Hajikazemi, Saeed. 2023. *Sustainable Regionalism In Architecture: A Framework Of Principles And Components*, Regenerative Cities: Infrastructure, Landscape, Buildings, And Technologies, 6(1), 1-6.